

(Време, 25.06.2009)

Поводом текста [Љиљане Смајловић "Новинари под сумњом за злочин"](#)

После фудбалских тренера, у Србији правници имају најјачу и најширу конкуренцију. Док се сви мушки становници разумеју у фудбал, много оних са завршеном основном школом, оба пола, изгледа да зна све о праву.

Љиљана Смајловић очигледно није студирала право. То се не може надокнадити гледањем у интернет, ма колико дугим и упорним. Отуда она верује да "ратна пропаганда", која је по њој сасвим и увек легитимна, извињава сва кривична дела учињена у њено име, у служби Отаџбини. Мисли да у рату, чак и у оном у коме нисмо учествовали, није зло бавити се ратном пропагандом – то је можда новинарска дужност најсветија. Тврди да употреба речи не може бити кривично дело – то се наводно гонило само у комунизму, као омражени "вербални деликт".

Међутим, члан 20 Међународног пакта о грађанским и политичким правима гласи (званични превод):

1. Свако пропагирање рата је законом забрањено.
2. Сваки позив на националну, расну или верску мржњу који представља подстицање на дискриминацију, непријатељство или насиље, законом је забрањен.

Овај међународни уговор је СФРЈ ратификовала још 1971. Он је несумњиво важио у СФРЈ и СРЈ за време грађанског или каквог хоћете рата на територији Југославије, а сада несумњиво обавезује Србију. На њему су засноване и одредбе наших кривичних закона. Људи који су се огрешили о такву забрану (па и од 1987. до 2000) морали су да

знају да она постоји и да позивање на рат, а нарочито на извршење ратних злочина, као и изазивање националне и верске мржње, повлаче кривичну одговорност. Није, дакле, реч о ретроактивном кажњавању, реваншизму или освети. А како се, него речима, "пропагира", "позива" и "подстиче"?

Следећи аргумент Љиљане Смајловић јесте да гоњење осумњичених за ратно хушкање и изазивање мржње нема изгледа на повољан исход пред судом јер је данас таква дела тешко доказати (а раније ваљда није било ни воље за то). Пошто је такав покушај тужилаштва унапред осуђен на неуспех, онда га, вели, не вреди ни предузимати. Отуда сматра да су перверзно злуради сви они који (као уосталом и ја) мисле да је посао тужилаштва да покреће поступке против лица чије се понашање може квалификовати као кривично дело, јер наводно уживају у узнемиравању недужних грађана, па и новинара (иако ови никада неће бити осуђени!).

Код позивања на извршење неке забрањене радње или подстицања на то последица не мора да се деси: рат не мора да наступи, не мора да дође до верског погрома – довољно је да је неко нешто изрекао или написао с намером да изазове нешто, да га други послушају или чак да га је баш било брига за последице његових изјава или написа (тзв. евентуални умишљај). Да упростим: ако јавно хушкам на нечије убиство, тужилац неће чекати да неко стварно погине да би се позабавио мноме. Наступање тешких последица може само да утиче на висину запређене или досуђене казне.

Наравно, намеру је тешко доказивати – то сви добро знамо из примера геноцида, где није довољно да се позива на нападе не неку групу људи већ мора постојати намера да се ова у потпуности или делимично уништи. То знамо и за много баналнија дела, као што је крађа, коју није извршио свако ко је одузео ствар, сем ако при том није имао намеру да "себи или другоме прибави имовинску корист". Значи ли то да никада не треба покретати поступак против онога за кога се основано сумња да је извршио кривично дело квалификовано намером? Тачно је да сваки тужилац има дискреционо право да не гони или одустане од гоњења, али је то у нашем правном систему везано за процену о малој друштвеној опасности дела или за свест о потпуном недостатку доказа, а не за очекивање да суд неће подржати наводе оптужнице.

Љиљана Смајловић потом доспева до два аргумента, често рабљена и израубована у нас. Један је историјски: "будућност ће проценити", "оставимо то историји". Њиме се пак не одговара на питање зашто су нека злодела материјал за обичне судије, а нека нису. Слутим да је реч о разликовању између нижеранжираних простих преступника, који се изводе пред кривичне судове, и неке фине, интелектуалне господе, која ће једном изаћи

пред Суд Историје или (ако је побожна) тек пред Страшни Суд. Други приговор је професионалан: људи који су активни у неким за друштво важним занимањима имуни су од државе: довољно је што ће на основу етичких кодекса одговарати пред органима свог еснафа. Новинар који је подстицао на злочине положиће рачуне суду части свога цеха – ако га он осуди или не дај боже искључи из чланства, то му је довољна казна и срамота. Ово, међутим, нигде не важи. Новинар је грађанин, као и сви други. С друге стране, није свако ко пише у новинама новинар, али за свој текст мора одговарати, и он и уредник који је тај текст наручио или га "пустио". То поготову није тачно код нас, где се професионална удружења (не само новинарска) нису "прославила" санкционисањем етичких прекршаја својих чланова. Тако су, рецимо, аутори једног од најеклатантнијих позива на ликвидацију, *коме се уз то неко и одазвао*, под насловом "Ђурувија дочекао бомбе", објављеног 1999. уочи убиства Славка Ђурувије, ослобођени сваке моралне одговорности одлуком одговарајућих етичких органа Удружења новинара Србије.

Наравно, једни ће одговарати, а други ће се извући. Неко неће трпети санкције у Србији, неко у Хрватској, неко у САД, неко у Русији и Кини. То се увек догађа и тај је приговор толико баналан да ме још као малолетника од њега одучио један полицајац (пардон, милиционар), када сам се бунио што је од мене наплатио мандатну казну, а није приметио друге прекршиоце. "Тебе сам ухватио", рекао ми је једноставно и убедљиво.

Ако се баш не разуме у право, Љиљана Смајловић се неоспорно разуме у Сједињене Америчке Државе, где је била на студијским боравцима. Она зна да Устав САД, тј. Први амандман уз њега, зајемчује апсолутну слободу изражавања. То знамо и ми по омиљеном примеру спаљивања америчке заставе, некажњивом јер представља вид испољавања мишљења. Па ипак, и амерички судови су нашли начина да друштво бране од неодговорних и опасних речи. Смајловић наводи школски пример да се не сме викнути "ватра" у препуном позоришту, али постоји и низ пресуда Врховног суда САД, почев од оне у случају *Шенк*, где је тај суд између осталог рекао да није битно јесу ли речи имале стварни учинак "већ да ли су употребљене у таквим околностима и да ли су такве природе да представљају јасну и непосредну опасност (*clear and present danger*)

) да изазову суштинска зла која је Конгрес дужан да спречава" (*Schenk*

v

.
US

,
249 U

.
S

.
52

). Пример "препуног позоришта" такође је везан за овај случај и навео га је чувени судија Оливер Вендел Холмс. Иначе нема онога што правници зову "генерална превенција", тј. одвраћања потенцијалних извршилаца путем кажњавања постојећих и доступних.

Коначно, није ово "било па прошло" – подстрекавање на злостављање многих није блажи злочин од позива на злостављање једнога. Као што је слављење ратних злочинаца и "жестоких момака" допринело прихваћености и раширености насиља у нашем данашњем друштву, тако је и подршка онима који су величали ратове и сејали мржњу деведесетих година несумњиво саодговорна за медијску Сомалију у којој живимо, где тзв. таблоиди и њихови мистериозни власници могу да некажњено и уз трпељивост власти лажу, вређају и понижавају, чак не презајући ни од злоупотребе деце. Љиљана Смајловић – видим и радујем се – устала је против тога. Не чека да новинарима-револверашима пресуђује само Суд Историје или "суд части" њиховог "холдинга".

Аутор је директор Београдског центра за људска права